

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет фінансів та обліку**

Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему
**«Бюджетна децентралізація та її вплив на
фінансову спроможність територіальних
громад»**

Студентки групи ФФ змл-21

Сало О. П.

Науковий керівник: к.е.н.,
доцент **Сидорчук А.А.**

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS ____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

Тернопіль-2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	6
1.1. Місце та роль місцевих бюджетів у фінансовій системі держави.....	6
1.2. Територіальна громада та її фінансова спроможність.....	10
1.3. Бюджетна децентралізація у формуванні доходів місцевих громад....	14
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	19
2.1. Аналіз формування ресурсів місцевих бюджетів в Україні.....	19
2.2. Формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів Волинської області.....	22
2.3. Формування та використання фінансових ресурсів Любешівської селищної територіальної громади.....	26
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	30
3.1. Удосконалення системи формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування.....	30
3.2. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад	34
3.3. Удосконалення управління фінансами об'єднаних територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації.....	37
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44

ВСТУП

Актуальність теми. Проведені реформи у сфері фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування приносять відчутні позитивні результати, які відображаються у зростанні обсягів фінансових ресурсів у розпорядженні органів місцевої влади, модернізації управління територіальними громадами у відповідності до сучасних реалій. Разом з тим, потребує нагального вирішення проблема наповнення бюджетів органів місцевого самоуправління для забезпечення їх фінансової спроможності, своєчасного та ефективного виконання ними власних та делегованих повноважень. У значній мірі це обумовлено недосконалістю діючого механізму формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад, їх орієнтації на ефективне та якісне надання населенню необхідних послуг у достатніх обсягах. Все це робить актуальними питання, що стосуються пошуку напрямів удосконалення формування та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади в умовах бюджетної децентралізації.

Дослідженню теоретичних та практичних питань, що стосуються окремих аспектів фінансової спроможності територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації, присвятили свої наукові праці такі українські та зарубіжні вчені, як Ананьєва Є., Безпалько О., Василик О., Возняк Г., Гей К., Дяченко С., Єрмоменко А., Золотоноша О., Ігнатенко Р., Кириленко О., Легкоступ І., Магновський І., Олексій У., Полинюк Н., Рубан М., Савчук В., Трусова Н., Форкун І., Хомик О., Щур Р. та інші. Проте ряд питань потребують подальшого дослідження та розвитку із врахуванням сучасних реалій, що обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення фінансової спроможності територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання:**

- систематизувати наукові підходи до трактування сутності та змісту місцевих бюджетів, їх ролі у фінансовій системі держави;
- дослідження особливостей діяльності територіальних громад та підходів до оцінки їх фінансової спроможності;
- обґрунтувати роль та значення бюджетної децентралізації у формуванні доходів місцевих органів самоврядування;
- дослідити практику формування фінансових ресурсів бюджетів різних рівнів, ефективності їх використання у процесі забезпечення потреб територіальних громад;
- обґрунтувати шляхи забезпечення фінансової спроможності територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації.

Об'єктом дослідження виступають місцеві бюджети як джерело коштів, що спрямовуються на задоволення потреб територіальних громад по їх економічному та соціальному розвитку.

Предметом дослідження виступають фінансові відносини, що виникають у процесі забезпечення фінансової спроможності територіальних громад в умовах децентралізації бюджетної системи.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям проведеного дослідження є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, у тому числі: аналізу та синтезу, використаного у процесі дослідження сутності та значення місцевих бюджетів, формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування; логічний підхід для дослідження процесів, що виникають у процесі формування та використання ресурсів бюджетів різних рівнів в умовах бюджетної децентралізації, обґрунтуванні конкретних пропозицій; порівняльний аналіз – для виявлення особливостей формування та використання доходів та видатків місцевих бюджетів різних рівнів; кількісний та якісний аналіз у процесі аналізу формування доходів бюджетів та оцінки ефективності їх використання у процесі забезпечення соціально-економічних потреб територіальної громади на основі досягнення її фінансової спроможності.

Інформаційну базу дослідження становили положення законодавчих та нормативно-правових актів, статистичні й аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, дані Державної служби статистики України та її регіональних органів, звітні матеріали органів місцевого самоврядування, наукові доробки вітчизняних та зарубіжних науковців.

Наукова новизна одержаних результатів полягають у наступному:

- визначенні сутності та ролі місцевих бюджетів у фінансовій системі держави;
- дослідження теоретичних питань, що стосуються діяльності територіальних громад, оцінки їх фінансової спроможності;
- вивчення процесів бюджетної децентралізації та її впливу на формування доходів органів місцевого самоврядування;
- аналіз практики формування та використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування на різних рівнях бюджетної системи, визначення основних проблем;
- визначення та обґрунтування основних напрямків забезпечення фінансової спроможності територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації.

Практичне значення одержаних результатів полягає у сформульованих у роботі пропозиціях, що можуть бути використані у практиці діяльності органів місцевого самоврядування для забезпечення їх фінансової спроможності із врахуванням сучасних реалій.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження опубліковані тези: «Фінансова спроможність територіальних громад» (Фіскальна політика України в умовах євро інтеграційних процесів: збірн. матер. XXI Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 24 травня 2024р.). Т. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2024), «До питань про сутність бюджетної децентралізації» (Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. Вип. 4.).

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1. Місце та роль місцевих бюджетів у фінансовій системі держави

У процесі дослідження, на нашу думку, перш за все доцільно дослідити сутність та зміст місцевих бюджетів та фінансової системи держави у цілому. В економічній літературі місцеві бюджети характеризуються як складова частина місцевих фінансів. До таких можна віднести визначення, сформульоване В. Савчук, який, на основі проведеного дослідження, вказує, що: «Однак за своєю природою місцевий бюджет є похідною категорією від місцевих фінансів, але завдяки своїм особливостям не співвідноситься з нею як частина до цілого. Місцеві фінанси та місцевий бюджет є суміжними категоріями, сфери впливу яких щільно взаємопов'язані, визначаючи вектори розвитку територій» [37, с. 59]. На думку автора саме місцеві бюджети є результатом функціонування місцевих фінансів

Подібною думки дотримується і У. Олексій [26, с. 240], яка звертає увагу і на те, що місцеві бюджети, будучи невід'ємною частиною бюджетної системи України у цілому.

До іншої групи визначень сутності місцевих бюджетів можна віднести такі, що ґрунтуються їх трактування їх як економічних відносин. Так, Ю. Раделецький стверджує: «З позиції розгляду місцевих бюджетів як системи економічних відносин, які виникають у процесі формування, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів адміністративно-територіальних формувань, можна визначити таку структуру цих взаємовідносин:

- між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування в контексті акумулювання доходів та їх розподілу між рівнями бюджетної системи, а також здійснення фінансування з місцевих бюджетів процесі виконання відповідних завдань;

- між органами місцевого самоврядування та населенням громади в процесі формування та використання коштів;
- між органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання» [35, с. 150].

Окремі автори підкреслюють соціально-економічну сутність місцевих бюджетів: «Вагомим інструментом бюджетної політики є система фінансового забезпечення місцевого самоврядування, за її допомогою органи місцевого самоврядування здійснюють вплив на соціально-економічні процеси та поліпшення добробуту громадян» [13, с. 136].

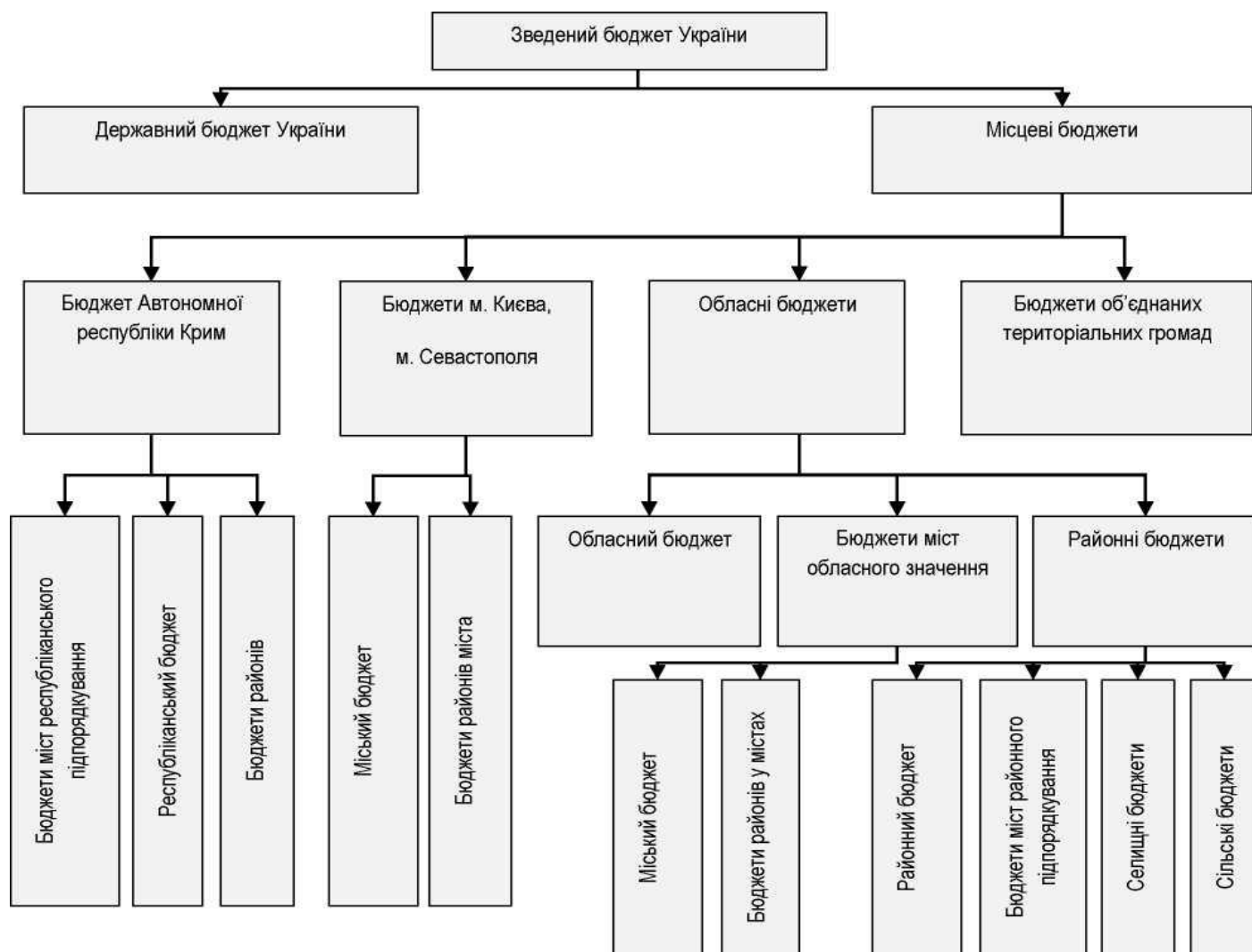
Досить часто місцеві бюджети розглядаються не тільки як певні економічні (фінансові) відносини, як і певний правовий акт. До таких можна віднести визначення, яке сформулював К. Гей: «Підсумовуючи підходи до поняття «місцевого бюджету», вважаємо, що аналізований термін варто визначати у двох основних аспектах: як правову (правовий акт) та як економічну (кошторис доходів і видатків) категорію» [11, с. 185]. На нашу думку таке трактування є обґрунтованим, оскільки бюджет будь-якого рівня після його прийняття має регулююче значення, а на рівні держави – є Законом.

Дещо по іншому трактується сутність та зміст місцевих бюджетів в законодавчо-нормативних актах, які стосуються організації бюджетного процесу. Так, у Бюджетному кодексі України (стаття 2) вказується:

«1) бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [5].

У свою чергу в Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» вказується: «бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування» [14]. Тобто поняття «бюджет місцевого самоврядування» та «місцевий бюджет» ототожнюються.

У цілому форми місцевих бюджетів з точки зору економічних відносин приведено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Форми місцевих бюджетів як системи економічних відносин

Джерело: [31, с. 163].

Місцеві бюджети виконують певні функції. Найбільш повно, на нашу думку, їх відобразив Ю. Раделецький [35, с. 151]. Саме тому не доцільно більше уваги приділяти цим питанням.

У процесі визначення сутності та змісту місцевих бюджетів необхідно враховувати їх значення для соціально економічного розвитку держави. Як справедливо вказує А. Крисоватий: «Бюджет нині залишається найвагомішим фінансовим інструментом держави, який дає змогу мобілізувати й плановірно

розподіляти фінансові ресурси залежно від її стратегічних і тактичних цілей» [19, с. 19].

На основі проведеного дослідження можна характеризувати місцеві бюджети як складову місцевих фінансів, що представляє собою фонд грошових коштів, які накопичуються на певній території та використовуються для забезпечення її соціально-економічного розвитку.

У свою чергу місцеві фінанси виступають елементом фінансової системи держави у цілому, яка представляє собою сукупність окремих її елементів, що мають форму фондів і схожих із ними з організації ланок фінансів. В економічній літературі сформульовано декілька підходів до визначення сутності та змісту фінансової системи. Досить точне та лаконічне визначення її сутності та змісту сформулювала Т. Сіташ, яка вказує: «Отже, можна констатувати, що фінансова система України являє собою сукупність фінансових органів та інституцій, які управляють грошовими потоками, тобто порівняно відособлених підсистем, компонентів, елементів, які відображають специфічні форми й методи фінансових відносин» [40, с. 39].

Фінансова система, як будь яка організована та упорядкована певним чином сукупність окремих структурних елементів. При цьому фінансова система держави є багаторівневою, про що наголошував В. Тімашов: ««Фінансова система» – це складна багатоелементна система, яку слід розглядати на трьох рівнях. Перший рівень – це сфери, які характеризують узагальнену за певною ознакою сукупність фінансових відносин, другий рівень – це ланки, що характеризують їх відособлену частину, третій рівень – елемент – першооснова, неподільна в умовах даної системи, з якої складаються інші її частини» [46, с. 137].

На основі проведеного дослідження можна обґрунтовано стверджувати, що фінансова система виступає у якості основного фактора інтеграції (об'єднання) усіх елементів економічної системи держави, лежить в основі їх ефективного функціонування на основі досягнення певного синергетичного ефекту, сприяє накопиченню необхідних фінансових ресурсів на всіх її рівнях.

1.2. Територіальна громада та оцінка її фінансової спроможності

Територіальна громада на практиці втілює інтереси місцеве самоврядування, значення якого проявляється в тому, що територіальна громада виступає як елемент самостійного виду публічної влади, що характеризується природою, складом та переліком виконуваних ними функцій. територіальна громада є найбільш соціально орієнтованою формою публічної влади, важливим елементом формування громадянського суспільства через участь жителів у процесі забезпечення гідних умов життя на конкретній території, забезпечує формування у них почуття громадянської відповідальності за успішне вирішення місцевих проблем, підвищення їх соціальної та громадянської активності та участі в економічному житті конкретної території.

В науковій літературі існує багато підходів до визначення сутності об'єднаних територіальних громад (ОТГ), їх значення у забезпечення соціально-економічного розвитку конкретної території. Так, Н. Ковалко вказує, що: «ОТГ є суб'єктами фінансових правовідносин, від імені та в інтересах яких діють відповідні сільські, селищні чи міські ради. Водночас пропонуємо визначати ОТГ як самостійний суб'єкт фінансових правовідносин, що характеризується наявністю особливих прав та обов'язків щодо формування, розподілу, використання й контролю фінансових ресурсів, які становлять основу її фінансової правосуб'єктності, та закріпити за ОТГ право набувати статус юридичної особи» [17].

Досить часто при визначенні сутності територіальної громади поєднується декілька підходів. Наприклад, Є. Ананьєва у визначенні сутності ОТГ підкреслює як її юридичний, так і фінансово-правовий статус [1, с. 63].

К. Холявіцька при визначенні сутності територіальної громади орієнтується на територіальний підхід і вказує: «Територіальна громада – це соціально-економічна спільнота, яка створює та підтримує соціальне життя в межах визначеної території» [50, с. 182].

Чинне законодавство підходить до трактування поняття «територіальна громада» тільки із врахуванням територіального підходу: «територіальна

громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр» [14].

В статті 143 Конституції України вказується: «Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції» [18].

У цілому на основі проведеного дослідження можна поділити сформульовані в науковій літературі визначення поняття «територіальна громада» на декілька груп. До таких можна віднести:

- 1) територіальний підхід – об'єднує громадян, що проживають на конкретній адміністративно-територіальній одиниці;
- 2) результативний підхід – об'єднання, що створюється для досягнення конкретних економічних та соціальних цілей розвитку;
- 3) ресурсний підхід – об'єднання, що створюється для накопичення необхідних ресурсів (фінансових, трудових, матеріальних тощо) та ефективного їх використання у подальшому;
- 4) екологічний підхід – об'єднання, що створюється для досягнення екологічних та природоохоронних цілей;
- 5) комбінований підхід – в основі визначення лежить поєднання декількох підходів (наприклад, ресурсного та результативного).

На нашу думку, найбільш обґрунтованим є комбінований підхід. На основі

цього можна сформулювати наступне визначення: територіальна громада – це добровільне об'єднання громадян, що проживають на певній території, з метою накопичення необхідних ресурсів для вирішення завдань соціально-економічного розвитку.

В економічній літературі сформульоване досить чітке бачення сутності та змісту фінансової спроможності ОТГ. Так, А. Буряченко вказує, що: «...фінансова спроможність означає достатність фінансових ресурсів ОТГ для забезпечення належного рівня надання послуг у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства» [4, с. 59-60]. На думку автора, цього можна досягнути або ж об'єднаною громадою самостійно, або за сприяння та допомоги органів місцевого самоврядування вищого рівня.

М. Рубан у процесі дослідження питань, що стосуються фінансової спроможності, приходять до висновку, що: «...фінансова спроможність визначається співвідношенням між фактичним збором податків до місцевих бюджетів і затратами на адміністрування, причому обсяг податкових надходжень має бути еластичним за відповідними видатками» [36, с. 149].

Окремі автори у процесі дослідження фінансової спроможності приходять до висновку про те, що вона характеризує фінансовий потенціал територіальної громади і залежить не тільки від величини фінансових ресурсів, але від вміння ними користуватись. До таких можна віднести визначення, яке сформулював Н. Сторчай [45, с. 108].

На основі проведеного дослідження можна характеризувати фінансову спроможність територіальної громад як наявність у її розпорядження необхідних фінансових ресурсів та їх ефективне використання для забезпечення потреб громади. Визначальним, на нашу думку, фактором, що впливає на формування фінансової спроможності виступають фінансові ресурси, які накопичуються у територіальній громаді і є достатніми для покладених на неї функцій соціально-економічного розвитку конкретної території.

На рисунку 1.2 показано модель формування фінансової спроможності соціально-економічного розвитку адміністративно-територіального утворення.

Забезпечення фінансової спроможності ОТГ може бути досягнутим за рахунок ефективної реалізації комплексу завдань місцевого розвитку, основними серед яких будуть:

- формування ефективної структури перебігу процесів соціальної, виробничо-транспортної інфраструктури, ефективне природокористування та екологічна діяльність в рамках чинного законодавства;
- забезпечення розвитку та підтримка зі сторони органів місцевого самоврядування підприємництва;
- забезпечення формування на території необхідних фінансових ресурсів та їх відповідність нагальним потребам;

Рис. 1.2 Схематичне зображення моделі фінансової спроможності соціально-економічного розвитку адміністративно-територіального утворення

Джерело: [45].

- ефективне використання наявних фінансових ресурсів на основі оптимального їх розподілу у відповідності до обґрунтованих (реальних) потреб;
- сприянню створення та зростанню фінансового потенціалу ОТГ за рахунок власних та залучених джерел;
- забезпечення стабільності соціально-економічного розвитку в довгостроковій перспективі за рахунок формування відповідних програм.

1.3. Бюджетна децентралізація у формуванні доходів місцевих громад

Бюджетна децентралізація сприяє вирішенню ряду завдань, зокрема зменшенню негативного впливу від втручання держави в регіональний розвиток; створенню відповідних умов для розвитку та фінансового забезпечення регіонів України з метою підвищення їх конкурентоспроможності; забезпеченню самостійності органів місцевого самоврядування у контексті стимулювання регіонального розвитку шляхом підвищення ефективності використання їх фінансового потенціалу; посиленню взаємодії окремих чинників забезпечення соціального та економічного розвитку регіонів та адміністративно-територіальних одиниць; посилення їх фінансової забезпеченості через зростання значимості місцевого самоврядування на розвиток.

Децентралізація (від латинського *de* – заперечення, *centralize* – середній, центральний) означає: «...знищення, скасування або ослаблення централізації і розширення прав низових органів управління» [41, с. 164].

Трактування вченими сутності бюджетна децентралізація різне і не зводиться до єдиної загальноновизнаної точки зору (таблиця 1.1).

Під бюджетною децентралізацією варто, на нашу думку, розуміти економічні відносини, які виникають у процесі делегування органам місцевого самоврядування частини повноважень центральних органів влади, спрямоване на розширення їх можливостей щодо залучення фінансових ресурсів та їх використання для виконання на виконання покладених на них завдань соціально-економічного розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Таблиця 1.1

Наукові підходи до трактування поняття «бюджетна децентралізація»

Автор та літературне джерело	Визначення
С. Дяченко	«Отже, мета інституційних трансформацій системи місцевих фінансів України в контексті децентралізації полягає в суттєвому розширенні можливостей органів місцевого самоврядування самостійного управління всіма без винятку соціально-економічними процесами на рівні територіальних громад, налагодженні зв'язків між регіонами, симбіоз яких, у свою чергу, здатен принести бажаний ефект для економіки всієї країни. І зрозуміло, що такі зміни мають бути синхронізовані зі змінами, передбаченими планом набуття Україною статусу країни-члена ЄС» [12, с. 47].
О. Харитонюк	«Таким чином, ми можемо зробити висновок, що в історичному дискурсі децентралізація – це не разова чи одномоментна політична чи адміністративна акція держави, а тривалий, розтягнутий у часі та просторі процес, який складається із сукупності етапів, які змінюють один одного» [49, с. 43]
І. Легкоступ А. Андрюк	«Перевагою бюджетної децентралізації є сприяння нарощуванню фінансового потенціалу територіальних громад та регіонів, залученню додаткових інвестицій та активізації підприємництва, що, нарешті, забезпечить соціально-економічне зростання певних територій» [21, с. 341]
О. Золотоноша	«Отже, децентралізація впливає на економічне зростання, шляхом відповідних змін, як у законодавчій сфері так і у соціальній, освітній, медичній тощо. Реформа децентралізації передбачає закріплення функцій контролю державних щодо спроможності передачі повноважень. Центральне місце держава зберігає за собою, але деяким чином зменшує навантаження передаючи повноваження органам місцевої влади, і в той же час створює ефективне організаційно-соціальне управління» [15, с. 341]
І. Магновський	«Таким чином, можемо констатувати, що децентралізація як протипага централізації являє відповідний спосіб, у процесі якого відбувається зміщення / перехід владних повноважень із центру до місцевих органів самоуправління, із правом прийняття рішень у межах своєї компетенції визначеного кола питань власного розвитку певної території, що є необхідною умовою динамічного розвитку суспільства та ефективного функціонування держави задля забезпечення балансу між загальнодержавними інтересами та життєвими потребами населення регіонів і їх територіальних громад» [24, с. 32-33]

У процесі реалізації на практиці питань, що стосуються бюджетної децентралізації, планується досягнення декількох завдань, основними із яких є «...наблизити владу до мешканців, а мешканців – до влади для підвищення доступності та якості освітніх, медичних, культурних, адміністративних,

комунальних і соціальних послуг, які отримують ті самі мешканці громад» [25, с. 68].

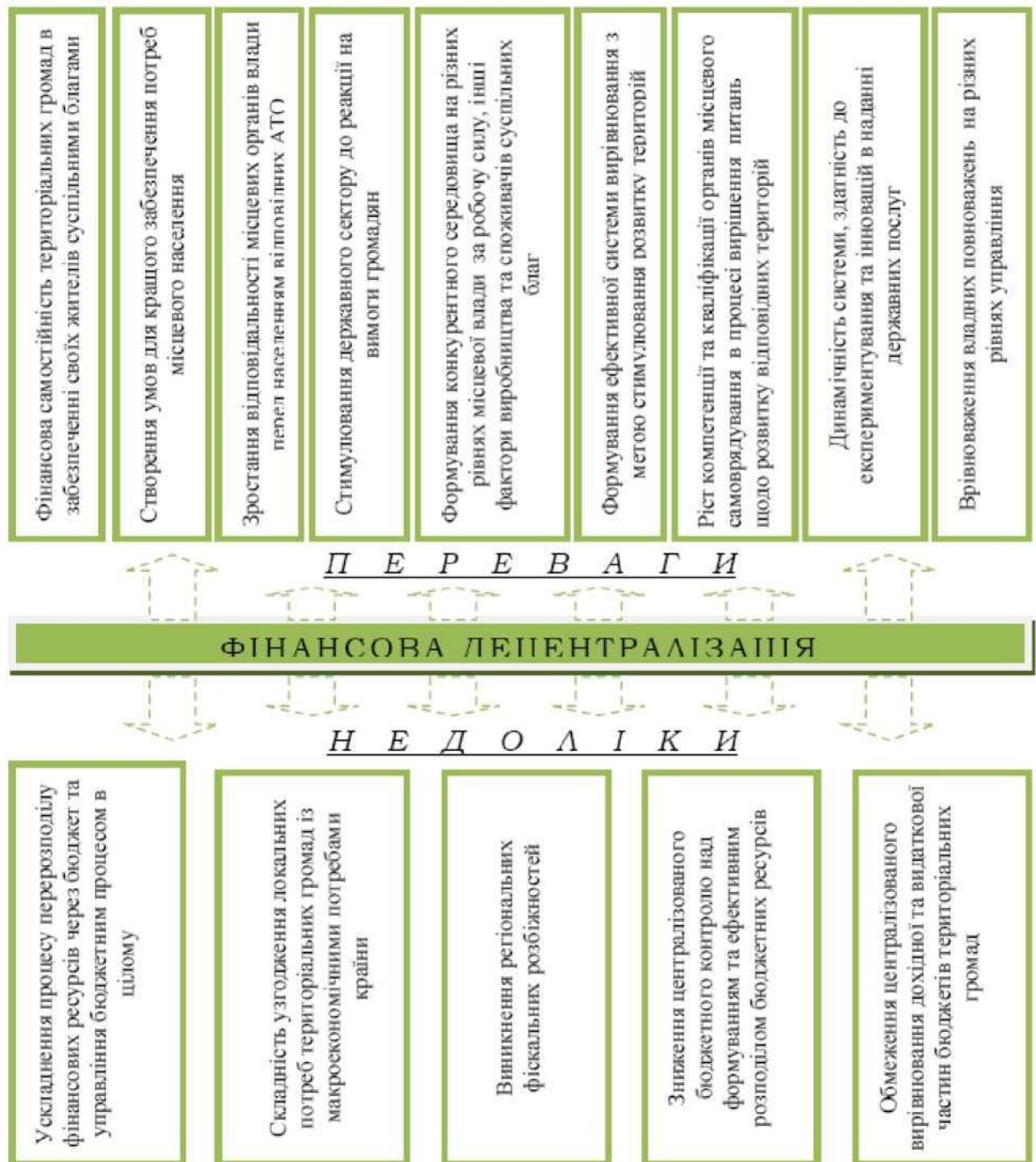
Основою фінансової децентралізації є бюджетна децентралізація, орієнтована на забезпечення самостійності органів місцевого самоврядування у питаннях, що стосуються формування та використання бюджетних коштів (рис.1.3).

Рис. 1.3. Децентралізація: структура та характеристики

Джерело: [8].

Разом з тим, реалізація завдань бюджетної децентралізації має не тільки переваги, але і певні недоліки, основні із яких відображені та рисунку 1.4.

Рис. 1.4. Переваги та недоліки фінансової децентралізації

Джерело: [29].

Практично всі дослідники одностайні в думці, що основна місія політики, спрямованої на впровадження децентралізації – це чітке розмежування функціональних та видаткових повноважень між окремими рівнями органів, на які покладено виконання бюджету, яке визначає сфери їх повноважень щодо формування та використання доходів та видатків бюджетів різних рівнів,

усунення та запобігання дублюванню дублювання окремих функцій центральних і місцевих органів влади.

На основі проведеного дослідження теоретичних аспектів бюджетної децентралізації, можна обґрунтовано стверджувати, що, не дивлячись на скорочення рівня дотаційності місцевих бюджетів не вдалося створити ефективної системи місцевого самоврядування. Для подальшого розвитку реформи децентралізації на сучасному етапі, потрібно, на нашу думку, приділити більше увагу окремим її аспектам, основними із яких будуть:

- розвиток нормативно-законодавчої бази децентралізації, особливо із врахуванням європейського досвіду;
- розмежуванню та врегулюванню повноважень місцевих та державних органів виконавчої влади на всіх рівнях, і, особливо – на рівні окремої ОТГ;
- обґрунтування, розробка та ефективна реалізації на основі цільових програм раціональної регіональної політики, основною метою якої повинен бути соціально-економічний розвиток конкретного регіону.

РОЗДІЛ 2.

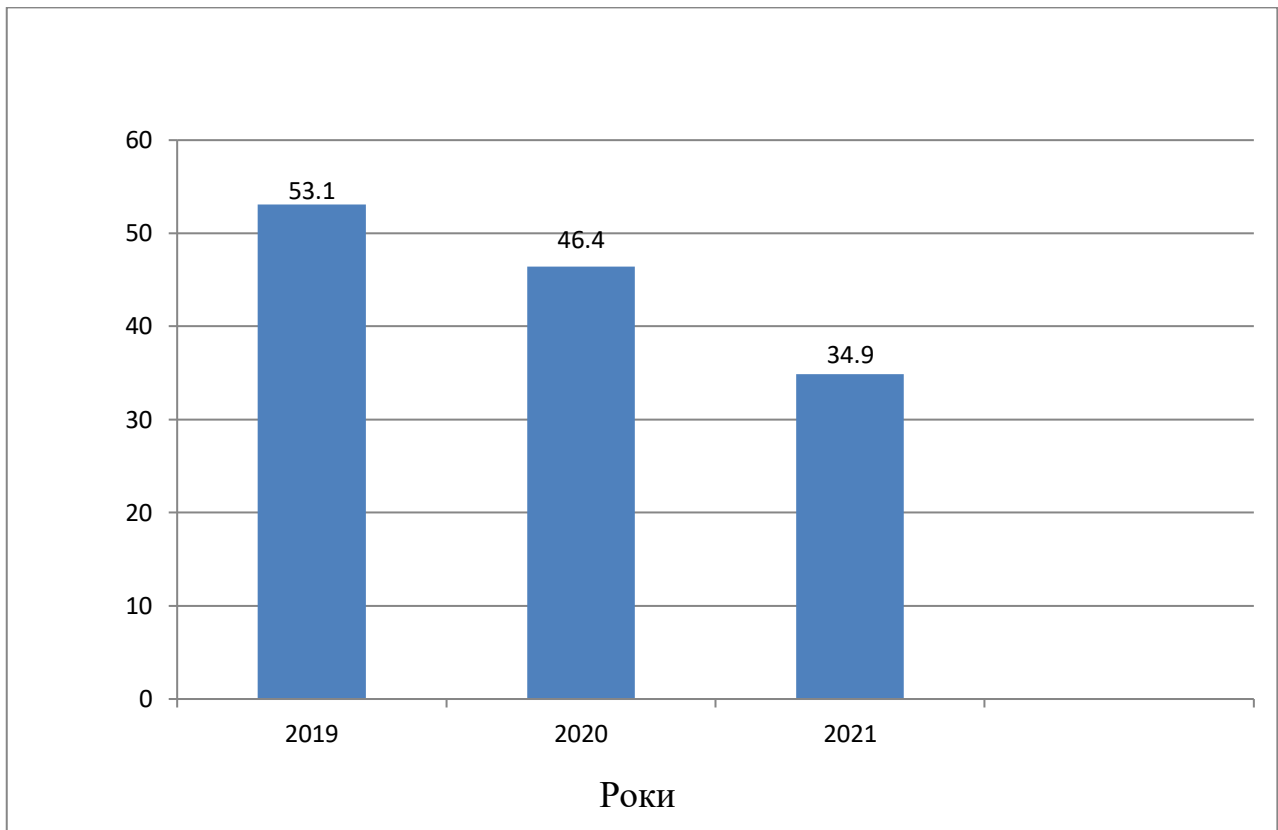
ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

2.1. Аналіз формування ресурсів місцевих бюджетів в Україні

У процесі дослідження питань, що стосуються фінансової спроможності місцевих бюджетів (у тому числі і територіальних громад), доцільно, на нашу думку, дослідити частку доходів місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету України. Можна обґрунтовано стверджувати, що в 2019-2021 роках доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) зростали нижчими темпами, ніж доходи зведеного та Державного бюджетів. У результаті таких тенденцій частка доходів місцевих бюджетів в доходах Зведеного бюджету України скоротилась на 0,6%. Для порівняння у попередньому періоді (2016-2018 роки) вона зросла на 0,4% [43].

У значній мірі фінансову спроможність органів місцевого самоврядування характеризують і їх видатки. Не дивлячись на те, що доходи місцевих бюджетів у 2019-2021 роках зросли на 25,9%, їх видатки за цей же період збільшились всього на 1,9% [43]. Частка витрат місцевих бюджетів скоротилась на 9,8%: з 40,6% у 2019 році до 30,8% у 2021 році. Це свідчить як про зменшення фінансової спроможності місцевих бюджетів, так і, у певній мірі, про зростання їх залежності від бюджетів вищих рівнів. В результаті цього виникають проблеми у фінансуванні соціально-економічного розвитку окремих територій, збільшуються ризики щодо нераціонального використання отриманих коштів.

У результаті тенденцій, що склались у формуванні доходів та витрат місцевих бюджетів, виникає потреба у трансфертах, які використовуються у покритті їх видатків на потреби територіальних громад (рис. 2.1). У цілому частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів скоробилась з 53,1% у 2019 році, до 34,9% у 2021 році, тобто на 18,2%.

Рис. 2.1. Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів України у 2019-2021 роках, %

Джерело: побудовано за даними [43]

У процесі дослідження особливу увагу необхідно звернути на формування доходів місцевих бюджетів за рахунок окремих джерел (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Доходи місцевих бюджетів України у 2019-2021 роках, млн. грн.

Доходи	Роки			Відхилення у 2019-2021 роки	
	2019	2020	2021	млн. грн	%
1	2	3	4	5	6
Податкові надходження	270545,8	285571,5	346713,2	76167,4	128,2
Неподаткові надходження	26108,4	21464,4	27230,4	1122,0	104,3
Доходи від операцій з капіталом	2928,8	3473,1	3452,2	523,5	117,9
Офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	44,3	146,4	36,0	-8,3	81,3

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6
Цільові фонди	601,9	649,4	571,4	-30,5	94,9
Разом доходів	300229,3	311304,8	378013,3	77784,0	125,9
Офіційні трансферти від органів державного управління	260302,0	160177,1	202233,3	-58068,7	77,7
Всього доходів	560531,3	471481,9	580746,5	20215,2	103,6

Джерело: складено за даними [43].

Змінилась і структура окремих джерел формування дохідної частини місцевих бюджетів. У результаті зростання більш високими темпами податкових надходжень їх частка у загальній величині доходів місцевих бюджетів зросла на 11,4%. У той же час зменшилась частка суми офіційних трансфертів від органів державного управління: з 46,4% у 2019 році, до 34,9% у 2021 році.

Наявність фінансових ресурсів у значній мірі забезпечує фінансову спроможність місцевих територіальних громад щодо виконання покладених на них завдань соціально-економічного розвитку конкретних територій. В таблиці 2.2 приводяться показники, що характеризують витрати бюджетних коштів за окремими напрямками.

У цілому видатки за період, що аналізується, зросли всього на 0,6%. Разом з тим, суттєво збільшились видатки на виконання загальнодержавних функцій (31,6%), громадський порядок, безпека та судова влада (33,4%), житлово-комунальне господарство (65,1%).

Таблиця 2.2

Видатки місцевих бюджетів України у 2019-2021 роках, млн. грн.

Доходи	Роки			Відхилення у 2019-2021 роки	
	2019	2020	2021	млн. грн	%
1	2	3	4	5	6
Загальнодержавні функції	34 914,8	40 069,4	45 963,3	11048,5	131,6
Громадський порядок, безпека та судова влада	1 304,6	1 838,8	1 739,7	435,1	133,4
Економічна діяльність	81 854,2	93 926,6	112 360,1	30505,9	137,3

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5	6
Охорона навколишнього природного середовища	3 413,5	2 419,8	2 420,4	-993,1	70,9
Житлово-комунальне господарство	34 382,0	32 125,9	56 771,5	22389,5	165,1
Охорона здоров'я	89 818,0	50 866,0	33 105,2	-56712,8	36,9
Духовний та фізичний розвиток	21 583,2	21 884,5	27 388,0	5804,8	126,9
Освіта	187 102,1	199 425,9	249 078,3	61976,2	133,1
Соціальний захист та соціальне забезпечення	103 158,1	23 999,6	28 067,8	-75090,3	27,2
Разом видатків	557 530,6	467 451,6	556 894,3	-636,3	99,9
Міжбюджетні трансферти	8 725,0	10 658,0	12 576,1	3851,1	144,1
Всього видатків	566 255,6	478 109,6	569 470,4	3214,8	100,6

Джерело: складено за даними [43].

Скорочення видатків по окремих статтях (охорона навколишнього природного середовища, охорона здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення) обумовлено тим, що ці напрямки переважно фінансуються за рахунок державного бюджету або ж інших джерел.

Змінилась і структура витрат місцевих бюджетів за окремими напрямками. Можна обґрунтовано стверджувати, що зміни у величині витрат за окремими статтями впливають на їх структуру.

2.2. Формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів Волинської області

Волинська область як регіон нашої держави географічно знаходиться на її північному заході. Загальна площа земель Волинської області складає 60354,9 тис. га або ж 3,3% від загальної площі України. Чисельність населення Волинської області станом на 1.01.22 року складала 1021356 осіб і скоротилась у порівнянні із на 1,4% [44]. Для порівняння чисельність населення України за цей же період зменшилось на 2,3%.

У цілому доходи бюджету Волинської області у 2019-2021 роках зросли на 27,0% . При цьому середньорічні темпи зростання постійно збільшуються і у 2021/2020 роках склали 117,4% (у 2019/2018 роках – 108,0). Зростає частка доходів бюджету Волинської області у доходах місцевих бюджетів у цілому.

Змінюється як загальна величина доходів, так і величина окремих статей, за рахунок яких вони формуються (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

**Доходи місцевих бюджетів
Волинської області у 2019-2021 роках, млн. грн.**

Доходи	Роки			Відхилення у 2019-2021 роки	
	2019	2020	2021	млн. грн	%
Податкові надходження	4 815,3	5 173,7	6 252,7	1437,4	129,9
Неподаткові надходження	518,6	474,1	521,9	3,3	100,4
Доходи від операцій з капіталом	59,1	80,5	81,0	21,9	137,1
Офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	7,7	116,6	6,6	-1,1	85,7
Цільові фонди	6,9	6,9	5,6	-1,3	81,2
Разом доходів	5 407,6	5 851,8	6 867,8	1460,2	127,0
Офіційні трансферти від органів державного управління	9 151,6	5 847,3	6 379,7	2771,9	69,7
Всього доходів	14 559,2	11 699,1	13 247,5	-1311,7	91,0

Джерело: складено за даними [43].

Зменшення загальної суми доходів Волинської області відбулось в основному за рахунок скорочення офіційних трансфертів від органів державного управління на 30,3%. У той же час власні доходи місцевого бюджету зросли на 27,0%. При цьому найбільш високими темпами зростають податкові надходження (29,9%). Вони ж займають найбільш вагомую частку у власних доходах місцевих бюджетів Волинської області: 89,1% у 2019 році, 91,0% у 2021 році.

У загальній величині доходів місцевих бюджетів Волинської області важливе значення відіграють офіційні трансферти від органів державного управління. Хоча їх частка скоротилась з 62,8% у 2019 році до 48,2% у 2021 році, вони відіграють важливе значення у формуванні доходів місцевих бюджетів області [43].

Доходи, отримані місцевими бюджетами Волинської області використовуються для забезпечення потреб соціально-економічного розвитку регіону (таблиця 2.4).

У цілому видатки скоротились на 10,2%. Найбільш суттєво зменшилися видатки на охорону здоров'я (на 76,8%), на соціальний захист та соціальне забезпечення (на 85,9%). Такі тенденції обумовлені тим, що найбільш вагому частину вказаних витрат покривається за рахунок доходів Державного бюджету.

Таблиця 2.4

**Видатки місцевих бюджетів
Волинської області у 2019-2021 роках, млн. грн.**

Доходи	Роки			Відхилення у 2019-2021 роки	
	2019	2020	2021	млн. грн	%
Державне управління	820,2	977,3	1 038,2	218,0	126,6
Освіта	5 714,4	6 226,6	7 726,9	2012,5	135,2
Охорона здоров'я	2 024,5	1 038,6	469,4	-1555,1	23,2
Соціальний захист та соціальне забезпечення	3 247,5	409,5	457,2	-2790,3	14,1
Культура і мистецтво	383,4	373,2	423,0	39,6	110,3
Фізична культура і спорт	155,1	142,9	183,5	28,4	118,3
Житлово-комунальне господарство	460,1	479,2	562,8	102,7	122,3
Економічна діяльність	1 648,3	1 968,2	2 026,2	377,9	122,9
Інша діяльність	76,7	57,8	79,5	2,8	103,7
Разом видатків	14 530,2	11 673,4	12 966,7	-1563,5	89,2
Міжбюджетні трансферти	136,3	176,6	200,5	64,2	147,1
Всього видатків	14 666,5	11 850,0	13 167,2	-1499,3	89,8

Джерело: складено за даними [43].

Найбільший приріст у видатках місцевих бюджетів Волинської області мають витрати на освіту (35,2%); на економічну діяльність (22,9%); житлово-комунальне господарство (22,3%).

В результаті зміни підходів щодо фінансування окремих видатків місцевих бюджетів частка витрат на охорону здоров'я скоротилась з 13,9% у 2019 році до 3,6% у 2021 році. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення склали відповідно 22,4% та 3,5%.

Певні зміни проходять і у виконанні планів доходів та видатків бюджетів окремих територіальних громад Волинської області (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

**Моніторинг виконання плану місцевих бюджетів за доходами
Волинської області у 2019-2021 роках**

Рок и	Показник	Вид бюджету				
		Облас- ний	Міст	Район- ний	ОТГ	Всього
2021	План на рік, тис. грн	936685,6	-	2564,0	5205592,5	6144842,2
	Фактично виконано, тис. грн	981838,8	-	3044,3	5442160,8	6427044,0
	Відхилення, тис. грн	45153,2	-	477,0	236568,4	282201,8
	% виконання	104,8	-	118,7	104,5	104,6
2020	План на рік, тис. грн	824161,0	830638,2	728638,2	2996680,4	5379838,5
	Фактично виконано, тис. грн	793354,7	834438,9	771078,6	2919477,0	5318349,1
	Відхилення, тис. грн	-30806,3	3800,7	42719,7	-77203,5	-61489,4
	% виконання	96,3	100,5	105,9	97,4	98,9
2019	План на рік, тис. грн	733048,9	2225742,7	668510,1	1209601,0	4836902,8
	Фактично виконано, тис. грн	738259,8	22465-1,8	716788,4	1272581,2	4974131,1
	Відхилення, тис. грн	5210,9	20759,0	48278,2	62980,1	137228,3
	% виконання	100,7	100,9	107,2	105,2	102,8

Джерело: складено за даними [27].

Як свідчать приведені в таблицях дані в останні роки плани за доходами у цілому як по області, так і по окремих видах бюджетів виконуються. Зростає також і величина доходів отриманих бюджетами різних рівнів. Так, якщо доходи у цілому по місцевих бюджетах області зросли у 2019-2021 роках зросли на 29,2%, то по ОТГ цей ріст склав 327,6%. Частка доходів ОТГ у доходах місцевих бюджетів Волинської області у 2021 році склала 84,7%, тоді як у 2019 році цей показник складав 25,6%.

Такі тенденції у зміні величини та структури доходів та видатків місцевих бюджетів Волинської області є результатом процесів фінансової децентралізації, що проходять в бюджетній системі країни. Зростання доходів ОТГ свідчить про зростання їх фінансової спроможності. Разом з тим, невиконання планових

показників за видатками місцевих бюджетів, свідчить про певні проблеми у використанні наявних фінансових ресурсів, належному обґрунтуванні їх напрямків.

2.3. Формування та використання фінансових ресурсів Любешівської селищної територіальної громади

Об'єктом дослідження обрано Любешівську селищну територіальну громаду, яка була створена у грудні 2017 року шляхом приєднання 15 сільських рад до однієї селищної ради. Після приєднання ще двох сільських рад у 2021 році загальна кількість населених пунктів на сьогодні складає 41.

В таблиці 2.5 приводяться показники, що характеризують величину доходів об'єднаної територіальної громади у 2020-2022 роках.

Таблиця 2.5

Доходи бюджету Любешівської селищної територіальної громади у 2020-2022 роках, тис. грн.

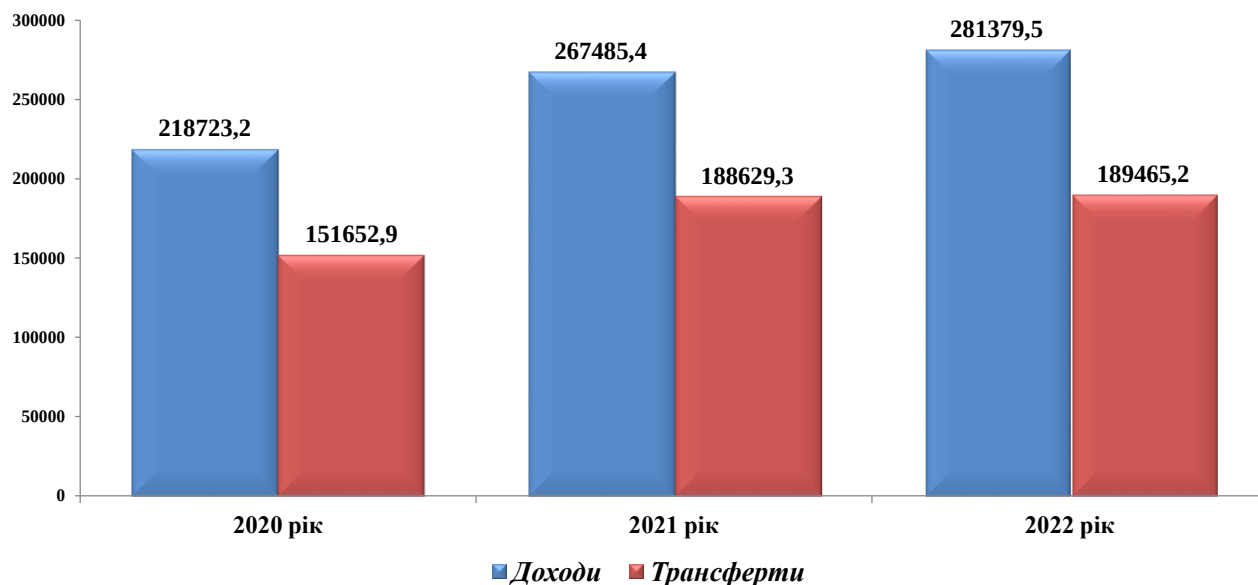
Доходи	Роки			Відхилення у 2020-2022 роки	
	2020	2021	2022	тис. грн	%
Податкові надходження	62 838, 2	73777,3	98018,9	35180,7	156,0
Неподаткові надходження	3678,1	4669,7	11003,7	7325,6	299,2
Доходи від операцій з капіталом	547,8	464,1	267,8	-280,0	48,9
Цільові фонди	6,2	-	-	-	-
Разом доходів(без урахування міжбюджетних трансфертів)	67070,3	78911,1	109290,4	42220,1	163,0
Офіційні трансферти	151652,9	188629,3	189465,2	37812,3	124,9
Всього доходів	218723,2	267485,4	281379,5	62656,3	128,7

Джерело: складено за даними [22].

Суттєву частку у дохідній частині бюджету громади займають офіційні трансферти (малюнок 2.3).

У цілому частка офіційних трансфертів у доходах територіальної громади у 2022 році склала 67,3%, тоді як у 2020 році вона була 69,3%. Разом з тим

офіційні трансферти у 2022 році у 1,73 рази перевищують власні надходження бюджету (у 2020 році – у 2,26 рази).

Рис. 2.3. Частка офіційних трансфертів у доходах Любешівської сільської територіальної громади у 2020-2022 роках, тис. грн

Джерело: побудовано автором на основі [22].

Найбільш високими темпами зростають податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості: на 81,7%. При цьому у їх складі податок та збір на доходи фізичних осіб зріс за цей же період на 81,8%. Зростання цього виду податку обумовлено тим, що з початком війни багато жителів громади пішли захищати Батьківщину. У результаті оплати їх ратної праці збільшився і цей вид податку. Його частка у податкових надходженнях громади у 2022 році склала 68,5% (у 2020 році – 58,8%) [22].

Основними платниками податків та зборів на доходи фізичних осіб є бюджетні установи, частка яких у цих платежах склала у 2022 році 71,3%, інші підприємства – 22,5%, підприємницькі структури – 4,7%, аграрний сектор – 1,5%.

У процесі управління фінансовими ресурсами територіальних громад особливо має не тільки їх формування, але і напрямки та ефективність їх використання (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Видатки бюджету Любешівської селищної територіальної громади
у 2020-2022 роках¹, тис. грн.**

Доходи	Роки			Відхилення у 2020-2022 роки	
	2020	2021	2022	тис. грн	%
Державне управління	24435,1	22237,9	25145,8	710,7	102,9
Освіта	178289,8	224229,7	222897,4	44607,6	125,0
Охорона здоров'я	6392,2	4872,5	6506,2	114,0	101,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення	115429,1	12041,4	13692,6	-101736,5	11,9
Культура і мистецтво	5841,6	6672,9	5636,3	-205,3	96,5
Фізична культура і спорт	1987,2	2446,7	1994,3	7,1	100,4
Житлово-комунальне господарство	3800,2	3254,3	803,8	-2996,4	21,2
Економічна діяльність	7693,2	13945,0	5613,7	-2079,5	73,0
Інша діяльність	3123,9	2865,7	7053,8	806,0	125,8
Разом видатків	230217,8	294099,9	297409,5	67191,8	129,2

Джерело: складено за даними [22].

¹Приводяться основні статі видатків

Бюджет Любешівської селищної територіальної громади залежить від міжбюджетних трансфертів. При необхідно відмітити їх суттєвий вплив на забезпечення соціально-економічного розвитку територіальної громади.

В таблиці 2.7 приводяться показники, що характеризують їх склад та величину.

Таблиця 2.7

**Офіційні трансфerti в доходах бюджету Любешівської селищної
територіальної громади у 2020-2022 роках, тис. грн**

Доходи	Роки			Відхилення у 2020-2022 роки	
	2020	2021	2022	тис. грн	%
1	2	3	4	5	6
Від органів державного управління	151652,9	188574,9	189465,2	37812,3	124,9
Дотації	30227,3	41401,9	42088,3	11861,0	139,2
Базова дотація	30227,3	41401,9	42088,3	11861,0	139,2
Субвенції	121425,6	147173,0	147376,9	25951,3	327,1

Продовження таблиці 2.7

1	2	3	4	5	6
Освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам	115001,4	142877,9	147376,9	32375,5	128,2
Медична субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам	4945,4	4178,1	-	-767,3 ¹	84,5 ¹
Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій	1478,8	117,0	-	-1361,8 ¹	7,9 ¹

Джерело: складено за даними [22].

¹Розраховано за даними 2020-2021 років

У цілому трансфerti від органів державного управління до бюджету Любешівської селищної територіальної громади за період, що аналізується зросли на 24,9%. У той же час обсяг дотацій – на 39,2%, субвенцій – у 3,27 рази.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

3.1 Удосконалення системи формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування

На основі проведеного дослідження теоретичних та практичних аспектів формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування як важливого елемента бюджетної системи, врахування досвіду функціонування бюджетної системи країн з розвинутою ринковою системою можна виокремити певні недоліки діючої системи, а саме:

- висока концентрація фінансових ресурсів у державному бюджеті, що, у свою чергу, обумовлює суттєве применшення значення місцевих бюджетів та їх ролі у питаннях, що стосуються забезпечення соціально-економічного розвитку окремих територій;

- регулюючі доходи раніше відігравали необґрунтовано високу роль для формування місцевих бюджетів а закріплені за територіями податкові платежі займали незначну частку, про що свідчать показники, які характеризують частку міжбюджетних трансфертів у формування доходів місцевих бюджетів Волинської області;

- нестабільність джерел формування доходів місцевих бюджетів та їх постійна зміна у процесі формування Державного бюджету, що робило проблематичним довготермінове планування соціально-економічного розвитку;

- не розроблена методика яка б чітко визначила правила, що регламентують формування фінансових ресурсів окремих адміністративно-територіальних одиниць в залежності від потреб їх соціально-економічного розвитку.

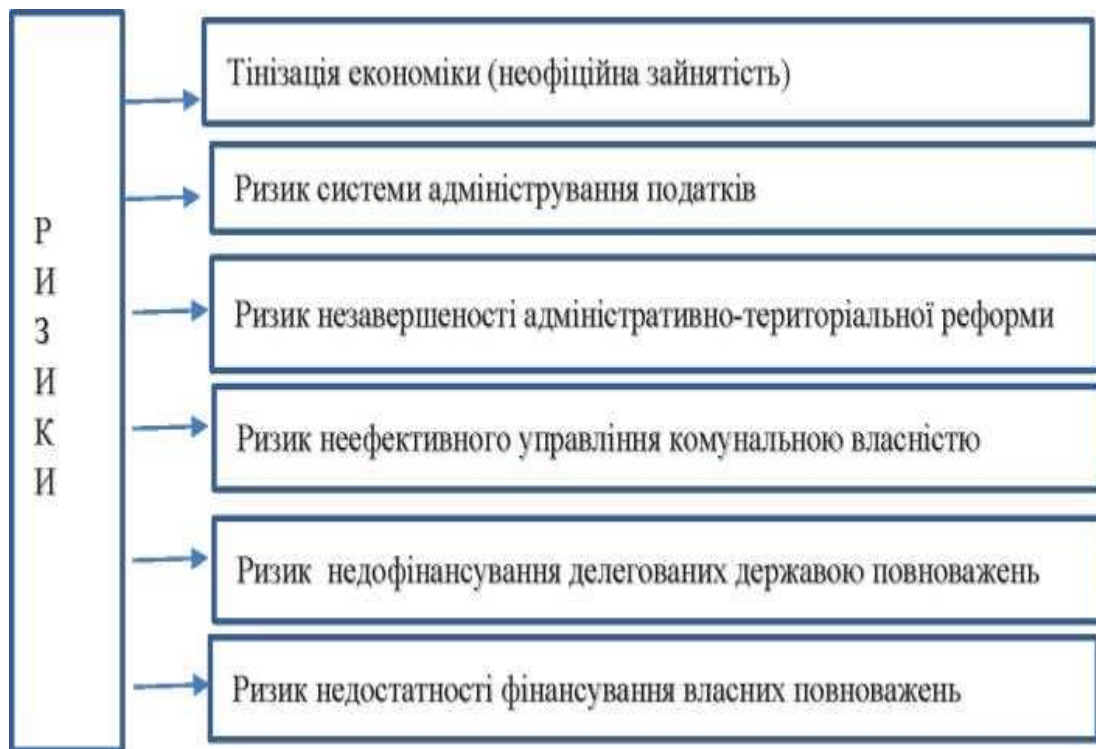
В економічній літературі по темі дослідження сформульовано багато підходів щодо збільшення фінансових ресурсів органів місцевого

самоврядування. До таких можна віднести напрацювання таких науковців, як О. Волкова [9, с. 98], О. Безпалько [2, с. 63]. Сформульовані окремими авторами пропозиції суттєво відрізняються, але у комплексі вони повинні забезпечувати фінансову спроможність органів місцевого самоврядування вирішувати питання соціально-економічного розвитку переважно за рахунок власних фінансових ресурсів. Як вказують Т. Чернадчук та Н. Сокоренко: «*Спроможна територіальна громада* – територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [52, с. 106].

Для того, щоб місцеві бюджети стали основою забезпечення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, їх фінансової спроможності, необхідно, на нашу думку, реалізувати низку першочергових заходів, основними із яких буде:

- в основі бюджетної політики повинен застосовуватись підхід, який ґрунтується на принципах фінансової децентралізації їх формування із врахуванням наперед визначених науково обґрунтованих підходів;
- процес розподілу повноважень між органами державної влади та місцевим самоврядуванням має забезпечувати зростання зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до бюджету, посиленні їх відповідальності не тільки за наповнення місцевих бюджетів, але і орієнтувати на ефективне використання фінансових ресурсів на вирішення соціально-економічних завдань їх розвитку.

Разом з тим необхідно враховувати певні ризики у наповненні місцевих бюджетів. На рисунку 3.1 приводиться перелік ризиків, які можуть виникнути у процесі формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

Рис. 3.1. Ризики, що можуть виникнути у процесі формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів

Джерело: [9, с. 98].

Виникнення таких ризиків викликано негативним впливом декількох факторів, багато із яких обумовлені самою суттю створення територіальних громад. До таких можна віднести те, що, наприклад, при об'єднанні органи місцевого самоврядування беруть власне утримання велику кількості закладів соціальної інфраструктури, що знаходяться на конкретній території, що, у свою чергу, суттєво збільшує не тільки їх повноваження, але і накладає більш високі зобов'язання щодо їх утримання. На практиці більшість об'єктів соціальної інфраструктури мають низьку ефективність та необґрунтовано високу затратність, що визначається їх технічною застарілістю та іншими експлуатаційними параметрами.

У цілому для вирішення питань, що стосуються удосконалення забезпечення фінансової спроможності територіальних громад необхідно вирішити ряд питань, основними із яких будуть:

- на снові виявлення та аналізу недоліків діючої системи міжбюджетних відносин визначити основні напрямки її удосконалення (наприклад, надання міжбюджетних трансфертів);

- орієнтуватись на досягнення цільового та найбільш ефективного використання доходів місцевого самоврядування, їх обґрунтування реальними потребами соціально-економічного розвитку на основі застосування програмно-цільового методу;

- розвиток та розповсюдження на основі отриманого досвіду розподілу повноважень між державою та органами місцевого самоврядування з метою розширення джерел формування фінансових ресурсів (дохідної бази бюджетів) із врахуванням як реальної соціально-економічної ситуації, що склалась як у цілому в державі, так і на конкретній території, із врахування інтересів громадян та бізнесу;

- забезпечення досягнення необхідного рівня прозорості формування та використання фінансових ресурсів, контролю зі сторони громадськості за цими процесами на основі оприлюднення необхідної інформації;

- стимулювання залучення для формування фінансових ресурсів територіальних громад місцевих джерел, у тому числі – розвиток державно-приватного партнерства та інших сучасних методів поповнення місцевих бюджетів;

- запровадження науково обґрунтованих підходів та механізмів, які будуть сприяти вирівнюванню соціально-економічного розвитку окремих територій на основі диференціації підходів до формування їх фінансових ресурсів;

- застосування єдиних підходів до оцінки формування та ефективності використання фінансових ресурсів на основі застосування науково обґрунтованої системи показників.

Реалізація цих завдань забезпечить, на нашу думку, формування та ефективне використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування і на основі цього – необхідний рівень їх фінансової автономії.

3.2. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад

Соціально-економічний розвиток територіальних громад визначається не тільки наявністю у їх розпорядженні необхідних фінансових ресурсів, але і їх ефективним використанням. У той же час наявність та ефективне використання фінансових ресурсів територіальної громади визначає і їх фінансову спроможність. Особливо важливого значення набувають у цих умовах питання, що стосуються оцінки ефективності формування та, особливо, використання наявних фінансових ресурсів.

Головними завданнями, які необхідно вирішувати при оцінці ефективності формування та використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування для забезпечення їх фінансової спроможності повинні бути:

- у процесі оцінки фінансової спроможності територіальних громад необхідно застосовувати єдині методичні підходи;
- досягнення найбільш оптимального з точки зору наявних ресурсів та досягнення ефективного за обраним критерієм використання сформованого бюджетного потенціалу територіальної громади;
- формування доходів місцевого бюджету в обсягах, достатніх для покриття їх видатків;
- стимулювання зростання обсягів інвестиційної діяльності на території територіальної громади із врахуванням досягнутого рівня ресурсного, економічного та трудового потенціалів.

В економічній літературі по темі дослідження можна виокремити декілька підходів до оцінки ефективності формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів. Наявність достатніх фінансових ресурсів визначає фінансову спроможність окремої територіальної громади. Такої думки дотримуються, наприклад А. Буряченко та І. Філімошкіна [4]. Саме на основі такого твердження визначають фінансову спроможність територіальних громад спеціалісти Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та проекту «SKL International». Вони виділяють чотири коефіцієнти:

- «• власні доходи на 1-го мешканця;

- рівень дотаційності бюджетів (питома вага базової/реверсної дотації у доходах);
- питому вагу видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без трансфертів з державного бюджету);
- капітальні видатки на 1-го мешканця» [28, с.3].

На основі вказаних показників визначається рейтинг ОТГ.

Разом з тим, на нашу думку, приведені у вказаному вище дослідженні коефіцієнти не можуть достатньо повно характеризують рівень достатності фінансових ресурсів а значить – фінансову спроможність територіальних громад. Досить часто велика територія громади не означає того, що у її розпорядження будуть більші фінансові ресурси. У значній мірі це визначається особливостями економічної діяльності на території громади, яка склалась історично. Наприклад, це стосується окремих громад північної частини Волинської області. Вони мають у своєму розпорядженні достатні трудові ресурси але промислове виробництво розвинуте не достатньо. Крім того, природно-кліматичні умови не дозволяють вести сільськогосподарське виробництво у великих обсягах. Традиційно велика кількість працездатного населення працевлаштовувалась в інших регіонах області або ж України у цілому, при цьому проживала на території даної громади. Все це призводило до недостатності власних коштів громади для забезпечення виконання своїх повноважень.

Більш широке коло показників для бюджетної ефективності запропонували І. Вахович та Г. Недопад [7, с.302-303]. У цілому запропонована система показників дає можливість характеризувати усі сторони формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад. Разом з тим, вона, на нашу думку є дещо перевантаженою показниками, що робить проблематичним виділення одного з них у якості узагальнюючого, комплексного показника. Крім того систему показників оцінки фінансової спроможності територіальних громад доцільно певним чином структурувати із виділенням окремих їх груп.

На нашу думку у процесі оцінки фінансової спроможності територіальних громад необхідно застосовувати диференційовану систему показників. У вказані

системі обґрунтованим, на нашу думку, буде виділення декількох груп показників.

До першої групи необхідно, на нашу думку, віднести показники, що характеризують загальну величину фінансових ресурсів місцевих бюджетів, серед яких:

- загальний обсяг планових та фактичних доходів;
- планова та фактична сума податкових та неподаткових надходжень;
- планова та фактична сума міжбюджетних трансфертів;
- планова та фактична сума інших видів надходжень до місцевого бюджету.

До другої групи показників доцільно віднести показники, що характеризують рівень виконання планових завдань по окремих видах доходів місцевого бюджету, приведених у першій групі показників.

До третьої групи показників доцільно віднести показники, що характеризують структуру доходів місцевого бюджету, тобто частку доходів за окремими статтями у загальній сумі доходів місцевого бюджету. Вони будуть характеризувати рівень оптимальності доходів органів місцевого самоврядування.

До четвертої групи відносяться показники, які характеризують рівень доходів на одного члена територіальної громади. При цьому обґрунтованим буде виокремлення цих показників в розрахунку на одного працездатного жителя конкретної території, що буде характеризувати їх вклад у формування фінансової бази соціально-економічного розвитку.

П'яту групу показників будуть складати ті, які спів ставляють доходи та видатки місцевого бюджету. До таких можна віднести:

- відношення планового та фактичного обсягу доходів до планового та фактичного обсягу видатків;
- відношення планового та фактичного обсягу власних доходів місцевого бюджету до планового та фактичного загального обсягу видатків

- відношення планової та фактичної суми податкових і неподаткових надходжень до планового та фактичного обсягу видатків.

Вказана система показників оцінки ефективності формування фінансових ресурсів та оцінки їх впливу на фінансову спроможність територіальних громад повинна використовуватись із застосуванням двох умов:

- 1) аналіз їх величини за певний період (щонайменше – за три роки).
- 2) порівняння (співставлення) отриманих результатів із результатами діяльності інших територіальних громад регіону, умови формування та використання фінансових ресурсів яких подібні.

Слід відмітити, що в економічній літературі запропоновано кілька показників, які стосуються формування та ефективності використання дохідної бази місцевих бюджетів. Але вони будуть характеризувати тільки одну, хоча і важливу, сторону бюджетного процесу. Переваги запропонованої нами система показників полягають у її комплексності та системності,

3.3. Удосконалення управління фінансами об'єднаних територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації

Можливості формування необхідних фінансових ресурсів та їх використання для забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад обмежені низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних обставин. Одним із напрямків вирішення вказаних проблем, на нашу думку, є розробка дієвої стратегії управління фінансами, яка ґрунтується на врахуванні конкретних умов та обставин формування фінансових ресурсів. Т. Бондарук виділяє 4 типи стратегій управління фінансами, які доцільно використовувати органами місцевого самоврядування в залежності від свого фінансового стану та рівня розвитку: стратегія подолання фінансової нестійкості; стратегія стабілізації розвитку; стратегія забезпечення стабільного розвитку; стратегія зростання (покращання) показників [3, с. 457].

На основі визначеної стратегії управління фінансовими ресурсами територіальної громади, достатніми для забезпечення її фінансовою

незалежністю, розробляється тактика їх формування та використання. Тактичне управління фінансами об'єднаної територіальної громади в даний час має низку недоліків та проблем.

Реалізація стратегії і тактики управління формування а використання фінансовими ресурсами об'єднаних територіальних громад потребує активного використання методів фінансового моніторингу, який ґрунтується на застосуванні безперервної системи спостережень та аналізу інформації щодо розвитку громади, встановлення його основних тенденцій, підготовки рекомендацій з подолання недоліків та кризових ситуацій. При цьому основну проблему буде складати не стільки організація та його проведення, скільки питання, що стосуються визначення показників, які можна застосовувати у процесі такого аналізу. На нашу думку, набір цих показників у першу чергу залежить від конкретних завдань, що встановлені на конкретний період. Така система показників запропонована у попередньому параграфі цієї роботи.

Важливим для удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування щодо формування їх фінансових ресурсів є розширення їх можливостей щодо застосування нових форм отримання доходів місцевих бюджетів. Одним із таких джерел може бути спільне використання установ та інших об'єктів інфраструктури. Така діяльність територіальних громад регламентується Законом України «Про співробітництво територіальних громад» [34], який визначає організаційно-правові засади співробітництва територіальних громад, принципи, форми, механізми такого співробітництва, його стимулювання, фінансування та контролю.

Для забезпечення ефективності формування та використання фінансових ресурсів, достатніх для забезпечення діяльності ОТГ, необхідно побудувати відповідну систему контролю за всіма етапами цього процесу.

На рисунку 3.2 зображена логічна послідовність контролю за формуванням та використанням фінансових ресурсів територіальних громад.

Рис. 3.2. Послідовність та зміст окремих етапів здійснення фінансового контролю фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад

Джерело: розроблено автором

Не дивлячись на численні зміни, що вносяться до вказаного Закону, в ньому необхідно, на нашу думку, внести певні зміни, що стосуються специфіки діяльності органів місцевого самоврядування. Вказані зміни мають на меті створення та впровадження у практику діяльності комплексну систему заходів економічного та правового характеру, спрямованих на забезпечення законності та підвищення ефективності дій органів місцевого самоврядування (особливо – об'єднаних територіальних громад) стосовно формування, розподілу та використання фінансових ресурсів.

Безумовно, в основі такого контролю має лежати державний фінансовий контроль, основні положення якого сформульовані в Законі України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [33].

Підсумовуючи викладене можна стверджувати, що слід зосередити увагу на наступному:

- будь-які заходи, спрямовані на забезпечення фінансової спроможності територіальних громад повинні орієнтуватись на удосконалення управління процесами формування та ефективного використання їх фінансових ресурсів;

- необхідно враховувати те, що кожна територіальна громада має певні особливості, які обумовлені типом адміністративно-територіальної одиниці, на якій вони створені (міська, селищна, сільська); особливостями та масштабами економічної діяльності; впливом історичних, демографічних та географічних факторів; розвитком та станом соціальної інфраструктури, що, у свою чергу, впливає на особливості управління фінансовою стороною їх діяльності;

- обов'язковою умовою забезпечення ефективної діяльності органів місцевого самоврядування є здійснення дієвого контролю за досягненням цілей соціально-економічного розвитку територіальної громади;

- накопичення, аналітична обробка та розповсюдження на основі застосування сучасних інформаційних засобів та засобів масової інформації передового досвіду щодо формування та ефективного використання фінансових ресурсів територіальних громад, управлінських рішень, результатами реалізації яких вони є.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження теоретичних та практичних аспектів, що стосуються сутності та змісту бюджетної децентралізації та її впливу на фінансову спроможність територіальних громад, можна зробити обґрунтовані висновки та сформулювати конкретні пропозиції.

1. Місцеві бюджети можна характеризувати як складову місцевих фінансів, що представляє собою фонд грошових коштів, які накопичуються на певній території та використовуються для забезпечення її соціально-економічного розвитку.

2. Фінансова спроможність територіальної громад характеризується наявністю у її розпорядження необхідних фінансових ресурсів та їх ефективне використання для забезпечення потреб громади. Вона визначається величиною надходжень до місцевих бюджетів та позабюджетних фондів певної адміністративно-територіальної одиниці, доходами домогосподарств, які знаходяться на цій території, фінансовими ресурсами суб'єктів підприємницької діяльності.

3. Реалізація бюджетної децентралізації передбачає наявність певних базових позицій серед яких кілька рівнів системи органів влади з наперед визначеним чітким розмежуванням їх повноважень; наділення органів місцевого самоврядування достатніми повноваженнями, достатніми для вирішення завдань в межах своїх територій, в тому числі і в нормативно-правовому регулюванні; стійний та довготерміновий характер розмежування повноважень між рівнями влади.

4. У процесі дослідження питань, що стосуються фінансової незалежності місцевих бюджетів та їх фінансової спроможності вивчалась практика формування бюджетів різних рівнів. Як свідчать приведені дані у роботі дослідження доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2019-2021 роках зростали нижчими темпами, ніж доходи

зведеного та Державного бюджетів. У результаті таких тенденцій частка доходів місцевих бюджетів в доходах Зведеного бюджету України скоротилась на 0,6%.

5. Доходи бюджету Волинської області у 2019-2021 роках зросли на 27,0%. При цьому середньорічні темпи зростання постійно збільшуються і у 2021/2020 роках склали 117,4% (у 2019/2018 роках – 108,0). Зростає частка доходів бюджету Волинської області у доходах місцевих бюджетів у цілому. Дещо інша тенденція у формуванні видатків бюджету Волинської області. Загальна їх величина за період, що аналізується, скоротилась на 10,8%. У результаті цього зменшується і їх частка у видатках бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя (без трансфертів до державного бюджету). Позитивним є те, що у 2021-2020 роках видатки зросли на 11,1%, тоді як у попередніх періодах вони зменшувались.

6. Об'єктом дослідження обрано Любешівську селищну територіальну громаду, яка була створена у грудні 2017 року шляхом приєднання 15 сільських рад до однієї селищної ради. Доходи Любешівської сільської територіальної громади у 2020-2022 роках зросли на 28,7%. У той же час власні доходи збільшились на 63,0%. Найбільш високими темами зростають неподаткові надходження – майже у 3 рази. Основну частку у власних доходах територіальної громади займають податкові надходження: у 2022 році вона склала 89,6% (у 2020 році – 93,7%).

7. Суттєву частку у дохідній частині бюджету Любешівської селищної територіальної громади займають офіційні трансферти. Їх частка за період, що аналізується змінилась не суттєво. У цілому частка офіційних трансфертів у доходах територіальної громади у 2022 році склала 67,3%, тоді як у 2020 році вона була 69,3%. Разом з тим офіційні трансферти у 2022 році у 1,73 рази перевищують власні надходження бюджету (у 2020 році – у 2,26 рази).

8. У роботі сформульовані пропозиції щодо забезпечення фінансової спроможності територіальних громад у процесі бюджетної децентралізації. Вони стосуються забезпечення зростання фінансової самостійності органів місцевого самоврядування шляхом реалізації обґрунтованих у роботі першочергових

заходів. Для оцінки фінансової спроможності територіальної громади на основі ефективності використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування запропонована диференційована система показників, яка включає чотири груп показників, на основі яких проводиться оцінка окремих аспектів формування та використання бюджетних коштів. Окремі пропозиції стосуються удосконалення управління фінансовою діяльністю територіальної громади, який повинен бути практично безперервним, проходити паралельно із розвитком децентралізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьєва Є. А. Об'єднана територіальна громада як суб'єкт фінансових правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2020. Вип. 43. С. 60-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2020_43_15
2. Безпалько О. М. Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: проблеми та перспективи забезпечення. *Підприємництво та інновації.* 2019. Вип. 9. С. 60-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinnov_2019_9_11
3. Бондарук Т.Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні. НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. К.: 2009. 607 с.
4. Буряченко А. Є., Філімошкіна І.О. Фіскальна децентралізація та фінансова спроможність місцевого самоврядування в Україні. *Фінанси України.* 2018. № 5. С. 56-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2018_5_6
5. Бюджетний кодекс України URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/t012542?an=963>
6. Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України: підручник. – Київ: Центр навч. л-ри, 2009. 544 с
7. Вахович І.М., Недопад Г.В. Аналіз та оцінка рівня бюджетної ефективності адміністративних районів Волині. *Бізнес Інформ.* 2021. № 2. С. 299-307. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2021_2_42
8. Возняк Г. В. Особливості міжбюджетних відносин в контексті досягнення фінансової спроможності територіальних громад. *Світ фінансів.* 2017. №2(51). С.17-28.
9. Волкова О. Г. Фінансова спроможність місцевих бюджетів в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент.* 2018. Вип. 29. С. 95-99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2018_29_20

10. Гаруст Ю. В., Литвиненко Я.В. Теоретико-правовий аспект визначення поняття "фінансова система Україна". *Правові горизонти*. 2016. № 1. С. 63-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ln_2016_1_11
11. Гей К. В. Місцеві бюджети: підходи до категорії та розмежування понять. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 180-185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2022_2_29
12. Дяченко С. Децентралізація державного управління та інституційні трансформації системи місцевих фінансів України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2023. Вип. 2. С. 43-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknud_2023_2_9
13. Єрмоменко А. О. Місцеві бюджети у системі фінансового забезпечення територіальних громад. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 57. С. 132-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2023_57_20
14. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
15. Золотоноша О. В. Децентралізація у процесі економічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2019. Вип. 54(2). С. 90-92. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_54\(2\)__19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_54(2)__19)
16. Ігнатенко Р. В. Фінансова децентралізація в Україні: наслідки реформи. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки*. 2020. № 9(2). С. 72-78. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2020_9\(2\)__11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2020_9(2)__11)
17. Ковалко Н. М., Глух М.В. Об'єднана територіальна громада як суб'єкт фінансових правовідносин. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 6. С. 72-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2021_6_10
18. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-xi>

19. Крисоватий А. І. Деонтологія суспільного вибору в публічних фінансах. *Фінанси України*. 2023. № 11. С. 11-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2023_11_4

20. Крутько М. А. Фінансова система України: законодавче регулювання та правова характеристика. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2022. Т. 33(72), № 1. С. 60-64. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2022_33\(72\)_1_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2022_33(72)_1_13)

21. Легкоступ І. І., Андріюк А.М. Бюджетна децентралізація в Україні: необхідність, результати та перспективи. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 39. С. 339-345. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ifrctr_2020_39_58

22. Любешівська селищна територіальна громада. Звіт про виконання бюджету селищної територіальної громади за 2020, 2021, 2022 роки

23. Любешівська територіальна громада. URL: <https://decentralization.ua/newgromada/3591>

24. Магновський І. Й. Теоретико-правові аспекти сучасного розуміння категорії "децентралізація". *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 3. С. 27-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2021_3_4

25. Мостовенко О. О., Зінченко М.М. Децентралізація та місцеве самоврядування. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. 2021. Вип. 47(2). С. 64-71. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/shpebfrv_2021_47\(2\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/shpebfrv_2021_47(2)_9)

26. Олексій У. Місцеві бюджети як складова публічних фінансів. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Sv. 5, Vyd. 6. С. 236-240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2018_5_6_34

27. Офіційний сайт Департаменту фінансів Волинської обласної державної адміністрації. URL: <http://www.finance.voladm.gov.ua/articles/id-1464/>

28. Оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за 2017 рік (у розрізі областей). Лютий 2018р. URL: <https://goo.gl/M4CEK4>

29. Патицька Х. О. Фінансова децентралізація як основа формування самодостатніх територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_10_54

30. Пелехатий А. О. Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації: проблеми та шляхи їх вирішення. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_11_38

31. Плукар Л. А. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: теоретичні аспекти. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2019. Вип. 4. С. 160-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2019_4_31

32. Полинюк Н.І. Формування ресурсів місцевих бюджетів в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів-2017

33. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T293900?an=1>бюджету

34. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-18. Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 13 грудня 2022 року N 2849-IX, від 12 січня 2023 року N 2867-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T141508?an=1>

35. Раделицький Ю. О., Квасній О.Р. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: теоретичні аспекти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 5. С. 147-153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2018_5_25

36. Рубан М. Фінансова спроможність місцевих бюджетів. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2019. № 2. С. 137-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2019_2_11

37. Савчук В. А. Дуалізм понять «місцеві бюджети» та "місцеві фінанси". *Незалежний аудитор*. 2016. № 18. С. 56-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Na_2016_18_10

38. Савчук С. Теоретичні аспекти бюджетної децентралізації. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Економіка*. 2004. № 16. С. 81-85.

39. Семигуліна І., Ярошенко І., Красносова О., Михайленко Д. Сутність поняття "територіальна громада в умовах просторового розвитку". *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. № 4. С. 440-450. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2023_4_34

40. Сіташ Т. Д. Фінансова система України: реалії та прагматика. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. № 3(1). С. 37-41. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2016_3\(1\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2016_3(1)_11)

41. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарлупа. К. : Наук. думка, 2000. 680 с.

42. Станіславчук Н. О. Місцеві бюджети як основа розвитку територіальних громад. *Економічні горизонти*. 2018. № 2. С. 59-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fineconsm_2018_2_10

43. Статистичний збірник «Бюджет України» 2021 рік. Київ. 2022

44. Статистичний збірник «Регіони України» 2021 рік. Київ. 2022

45. Сторчай Н.М., Симоненко Л.І., Довженко В. А. Фінансова спроможність бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи. *Економіка та держава*. 2020. № 2. С. 104-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2020_2_21

46. Тімашов В. О., Севастьяненко О.В. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 134-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2021_2_22

47. Трусова Н. В. Фінансова система в контексті формування та реалізації державної фінансової політики України. *Збірник наукових праць*

Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки).

2016. № 2. С. 152-159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2016_2_28

48. Форкун І.В., Футорний П.В. Фінансово-бюджетна децентралізація – європейський вибір України. *Інноваційні рішення у сучасній науці*, 2016. № 8. URL: <http://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/view/987>.

49. Харитонюк О. Л. Фінансова децентралізація як психологічний стимул розвитку громад. *Регіональні студії*. 2019. № 19. С. 60-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regst_2019_19_12

50. Холявіцька К. С. Територіальна громада як суб'єкт забезпечення соціально-економічного розвитку території. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2021. Вип. 98(2). С. 177-186. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2021_98\(2\)__18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2021_98(2)__18)

51. Хомик О. Фінансова децентралізація та місцевий економічний розвиток. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 3. С. 65-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2020_3_10

52. Чернадчук Т. О., Сокоренко Н.В. Аналіз правових засад фінансування бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 104-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2017_1_26

53. Шпак Ю. В. Роль процесу децентралізації у зміцненні фінансового забезпечення сталого економічного розвитку об'єднаних територіальних громад. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 11. URL: <http://dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1160>.

54. Щур Р. І. Територіальна громада як інституційний суб'єкт фінансових відносин. *Економіка і управління*. 2017. № 3. С. 42-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econupr_2017_3_8